

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА СОЦІОЛОГІЇ**

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З МОЛОДШИМИ
ШКОЛЯРАМИ ЩО МАЮТЬ ЗАТРИМКУ ПСИХІЧНОГО
РОЗВИТКУ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу
Спеціальності 231 Соціальна робота. Соціальна педагогіка
Освітньо-професійної програми «Соціальна робота»
Юлія МЕЛЬНИКОВА
Керівник: Ольга ФЕДОРОВА, доцентка
Рецензент: Світлана БАБАТІНА, доцентка

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти вивчення затримки психічного розвитку у дітей	6
1.1. Особливості дітей із затримкою психічного розвитку.....	6
1.2. Діагностика і класифікація затримки психічного розвитку.....	10
РОЗДІЛ 2. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку в умовах загальноосвітньої школи.....	13
2.1. Основні підходи і принципи до навчання і виховання дітей із затримкою психічного розвитку.....	13
2.2. Соціально-педагогічний супровід дитини із затримкою психічного розвитку в загальноосвітній школі.....	17
ВИСНОВКИ.....	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	25
ДОДАТКИ.....	28
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності.....	28

ВСТУП

Актуальність дослідження. Українське державотворення на сучасному етапі характеризується глобальним реформуванням усіх сфер соціального життя. Ринкова економіка і демократична система соціального політичного облаштування висувають нові вимоги до системи освіти, в тому числі і до освіти спеціальної. Економічне реформування зумовлює визначення нових стратегічних цілей, зокрема забезпечення рівних можливостей для одержання освіти і подальшої активної участі всіх громадян у житті суспільства. Останні роки, в Україні спостерігається зростання числа дітей із затримкою психічного розвитку (далі - ЗПР). Це викликано і обумовлено низкою факторів, серед яких основними є проблеми зі здоров'ям матері під час вагітності, передчасні пологи, соматичні і хронічні захворювання дітей, соціальне оточення, відносини в родині і т. д. Проблема виховання і навчання молодших школярів із ЗПР відноситься до числа важливих і актуальних в соціальній педагогіці. У дітей із ЗПР спостерігається відставання розвитку вищих психічних функцій. На сьогоднішній день, в практиці роботи соціальних педагогів, психологів, вчителів-дефектологів накопичено чималий досвід і «арсенал» засобів і методів, що дозволяють успішно компенсувати затримку психічного розвитку і ефективно формувати у дітей пізнавальну діяльність. Частина дітей в умовах загальноосвітньої школи долає затримку психічного розвитку, однак, більшість з них потребують спеціально організованого навчання. В якості одного з найбільш дієвих і результативних засобів навчання, можна виділити соціально-педагогічний супровід, який має на меті комплексний цілеспрямований вплив на дитину з боку фахівців загальноосвітніх закладів.

Соціально-педагогічний супровід є спеціалізованою і систематично вибудованою діяльністю в системі освіти, що включає знання та вміння з різних галузей наук - психології, педагогіки, дефектології. При цьому цей супровід дає можливість виявити проблеми в розвитку дитини, позначити пошук вирішення даної проблеми, надати допомогу в корекції дефекту.

Незважаючи на те, що можливості, які надає соціально-педагогічний супровід молодшим школярам з відставанням у розвитку, дуже широкі і дана форма роботи активно застосовується в роботі фахівців загальноосвітніх шкіл, на сьогоднішній день можна констатувати недостатню теоретичну і методологічну розробленість проблеми формування емоційно-вольової сфери в умовах психолого-педагогічного супроводу молодших школярів із затримкою психічного розвитку. Таким чином, виникає об'єктивна необхідність в проведенні глибокого вивчення даної проблеми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Освітньо-кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 20.10.2020 р. № 3) та наказом по Херсонському державному університету Наказ від 06.04.2021 №429– Д «Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проектів) здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» заочної форми навчання у 2020-2021 навчальному році.

Мета роботи - розкрити систему корекційної допомоги дітям із затримкою психічного розвитку методами арт-терапії

Завдання дослідження:

1. Висвітлити особливості розвитку дітей із затримкою психічного розвитку;
2. З'ясувати основні підходи і принципи до навчання і виховання дітей із затримкою психічного розвитку;
3. Розкрити діагностику і класифікацію затримки психічного розвитку;
4. Визначити, як здійснюється соціально-педагогічний супровід дитини із затримкою психічного розвитку в загальноосвітній школі.

Об'єкт дослідження – соціально-педагогічний супровід дитини що має затримку психічного розвитку в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Предмет дослідження – організація соціально-педагогічної роботи з дітьми з затримкою психічного розвитку в загальноосвітній школі

Для розв'язання поставлених у дослідженні завдань було використано комплекс **методів**: *теоретичні*: аналіз соціально-педагогічної, психологічної літератури, синтез, класифікація, порівняння та узагальнення з метою з'ясування змісту основних понять дослідження, визначення сутності та особливостей розвитку дітей з затримкою психічного розвитку , розробки соціально-педагогічних умов забезпечення ефективності даного процесу; *емпіричні*: спостереження за типовими проявами поведінки молодших школярів протягом дня, під час спілкування з однолітками, з дорослими; методи опитування (бесіда, анкетування).

Практична значущість одержаних результатів полягає у застосуванні арт-терапії під час корекційної роботи з дітьми, що мають затримку психічного розвитку

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.03.2021р. №8).

Структура роботи: обумовлена її змістом та складається зі вступу, двох розділів, висновків, та списку використаних джерел. Основний текст дослідження викладено на 28 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЗАТРИМКИ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

1.1 Особливості розвитку дітей із затримкою психічного розвитку

Увага дослідників і практиків (педагогів, психологів) завжди привертала діти з найбільш вираженими порушеннями розвитку, перш за все, з різноманітними формами уповільненої психічного розвитку. Але в міру розвитку суспільства, а разом з ним і науки, в тому числі і спеціальної педагогіки, в сферу дослідження фахівців залучаються діти з вираженими формами інтелектуальної недостатності, найбільш яскраво проявляються в навчальній діяльності і не завжди піддаються виявленню на ранніх етапах життя дитини. У цих випадках основним симптомом, що насторожує батьків і педагогів, зазвичай є стійка неуспішність дитини з самого початку систематичного навчання, яке є наслідком, як правило, сповільненого психічного розвитку. Особливі труднощі виникають у тому випадку, якщо дитина з ЗПР навчається в масовій школі.

Відома дослідниця М.Певзнер вважає, що «затримка психічного розвитку є однією з найбільш поширених форм психічної патології дитячого віку. Найчастіше вона виявляється з початком навчання дитини в підготовчій групі дитячого садка або в школі, особливо у віці 7-10 років, оскільки цей віковий період забезпечує великі діагностичні можливості. Більш ретельному виявленню пограничних станів інтелектуальної недостатності сприяє зростання вимог, що пред'являються до особистості дитини (ускладнення шкільних програм, більш ранні терміни початку навчання)» [5].

Сучасна дослідниця Сінькова Н. Л. зазначає, що «.. в умовах масової школи дитина з затримкою психічного розвитку вперше починає чітко усвідомлювати свою неспроможність, яка виражається, перш за все, в неуспішності. Це, з одного боку, веде до появи почуття неповноцінності, а з

іншого боку - до спроб особистісної компенсації в будь-якій іншій сфері. Такі спроби іноді виражаються в різних порушеннях поведінки. Під впливом невдач у дитини з ЗПР швидко розвивається негативне ставлення до навчальної діяльності» [3, с. 34].

«ЗПР характеризується уповільненим темпом психічного розвитку, особистісною незрілістю, не грубими порушеннями пізнавальної діяльності. Затримка психічного розвитку відрізняється стійкою, хоча і легкою, інтелектуальною недостатністю і слабо вираженою тенденцією до компенсації, можливою тільки в умовах спеціального навчання і виховання. Внаслідок порушень у дітей протягом досить тривалого періоду спостерігається функціональна незрілість центральної нервової системи, що, в свою чергу, проявляється в слабкості процесів гальмування і збудження» [3]. Оскільки більшість психічних функцій (просторові уявлення, мислення, мова та ін.) мають складні комплексні будови і засновані на взаємодії декількох функціональних систем, то і формування такого роду взаємодій у дітей з затримкою психічного розвитку не тільки загальмовано, але і відбувається інакше, ніж у нормальних дітей. Отже, відповідні психічні функції працюють не так, як при нормальному розвитку. Для дітей цієї групи характерна значна неоднорідність порушених і збережених ланок психічної діяльності, а також яскраво виражена нерівномірність формування різних сторін психічної діяльності.

Науковець Левченко І. Ю. пише, « що молодшим школярам із ЗПР притаманний ряд специфічних особливостей. Вони не виявляють готовності до шкільного навчання. У них немає потрібних для засвоєння програмного матеріалу умінь, навичок і знань. У зв'язку з цим діти виявляються не в змозі (без спеціальної допомоги) опанувати читанням, письмом, рахунком. Діти з ЗПР на першому році навчання можуть не опанувати програмні навички читання. Вони повільно, по складах читають, не дотримуються норм пунктуації і інтонації, характерні перестановки, заміни, пропуски букв і складів. Бідність словника, обмежений запас знань і уявлень про

навколишній світ ускладнюють розуміння ними окремих слів і виразів, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, але у цих дітей є виражене прагнення зрозуміти сенс прочитаного. Тому часто відзначається бажання перечитати слова, фрази, щоб зрозуміти, про що написано» [12].

Діти із затримкою психічного розвитку бувають не готові до оволодіння письмом. Їм доступні лише елементарні форми звукового аналізу; особливі труднощі представляє для них послідовне виділення голосних звуків з слів. Що складаються з відкритих складів і приголосних при їх збігу.

«Під час письма діти пропускають букви, а іноді і склади, вписують зайві літери. У роботах зустрічаються численні помилки, пов'язані з незнанням правил або невмінням їх застосовувати. Розуміння числового ряду, порядковий рахунок до десяти, деяким дітям доступний і зворотний рахунок, але рахунок від заданого до заданого числа утруднений. Вони можуть самостійно перерахувати предмети, співвіднести їх з відповідною цифрою. Рахункові операції в межах десяти діти роблять за допомогою рахункових паличок, іноді пальців, при цьому часто помиляються» [1].

Діти 1-2 класів можуть вирішувати прості завдання на знаходження суми і залишку. При навчанні в масовій школі вони відчувають труднощі в засвоєнні програмного матеріалу з математики, особливо при вирішенні завдань: не вміють зробити аналіз умови задачі в цілому, а знайшовши правильне рішення, не можуть його пояснити. Однак ці труднощі долаються при організованій допомозі педагога [1, с. 53].

Молодшим школярам із ЗПР важко дотримуватися прийняті в школі норми поведінки. Вони відчувають труднощі в організації діяльності. Труднощі поглиблюються ослабленим станом нервової системи. Діти швидко втомлюються, працездатність їх падає, а іноді вони просто перестають виконувати розпочату роботу. Встановлено, що молодші школярі із ЗПР зазнають труднощів в процесі сприйняття (зорового, слухового, тактильного). Знижена швидкість перцептивних операцій. На відміну від розумово відсталих дітей, вони не відчувають труднощів в практичному

розрізненні властивостей предметів, проте їх сенсорний досвід довго не закріплюється і не узагальнюється в слові. Особливі труднощі діти відчувають при оволодінні уявленнями про величину, не виділяють і не позначають окремі параметри величини (довжина, ширина, висота, товщина). Утруднений процес сприйняття: діти не вміють виділити основні структурні елементи предмета, їх просторове співвідношення, дрібні деталі. Можна говорити про уповільнений темп формування цілісного образу предметів, що знаходить відображення в проблемах, пов'язаних з образотворчою діяльністю. « Слухове сприйняття не порушено. Діти можуть відчувати деякі труднощі при орієнтуванні в не мовленнєвих звуках, але головним чином страждають фонематичні процеси. Утруднений процес впізнавання предметів на дотик. Перш за все, це проявляється в тому, що діти не сприймають досить повно.

У всіх дітей з ЗПР спостерігаються і недоліки пам'яті, причому ці недоліки стосуються всіх видів запам'ятовування: мимовільного і довільного, короткочасного і довготривалого. Вони поширюються на запам'ятовування як наочного, так і (особливо) словесного матеріалу, що не може не позначитися на успішності. При правильному підході до навчання діти здатні до засвоєння деяких технічних прийомів, оволодінні логічними способами запам'ятовування» [13].

Навчання учнів із ЗПР в масовій початковій школі вимагає особливого підходу. Дослідниця Забрамна С. Д. вважає, « що при навчанні дітей з ЗПР вельми істотним представляється підведення їх до узагальнення не тільки за матеріалами всього уроку, а й за окремими його етапах. Необхідність поетапного узагальнення виконаної на уроці роботи викликається тим, що таким дітям важко утримувати в пам'яті весь матеріал уроку і пов'язувати попереднє з наступним. У навчальній діяльності школяра з ЗПР значно частіше, ніж нормальному школяреві, дають завдання з опорою на зразки: наочні, описані словесно, конкретні і в тій чи іншій мірі абстрактні. При роботі з такими дітьми слід враховувати, що читання ними всього завдання

відразу не дозволяє правильно зрозуміти сенс, тому бажано давати їм доступні інструкції по окремих ланках» [2].

1.2 Діагностика і класифікація затримки психічного розвитку

Під час діагностування дітей із затримкою психічного розвитку виникають труднощі. Особливо важко розрізнити розумову відсталість і ЗПР церебрально-органічного походження. В якості основних відмінних ознак в літературі описуються наступні:

1. Для порушень пізнавальної діяльності при ЗПР характерний парціальний, мозаїчний розвиток всіх компонентів психічної діяльності дитини. При розумовій відсталості відзначається тотальність і ієрархічність порушень психічної діяльності дитини.
2. У порівнянні з розумово відсталими дітьми у дітей з ЗПР набагато вище потенційні можливості розвитку їх пізнавальної діяльності, і особливо вищих форм мислення-узагальнення, порівняння, аналізу, синтезу, абстрагування.
3. Для розвитку всіх форм розумової діяльності дітей з ЗПР характерна стрибкуватість її динаміки. У той час як у розумово відсталих дітей даний феномен не визначається.
4. На відміну від розумової відсталості, при якій страждають функції узагальнення, порівняння, аналіз, синтез, при затримці психічного розвитку страждають передумови інтелектуальної діяльності. До них відносяться такі як увага, сприйняття, сфера образів-уявлень, зорово-рухова координація, фонематичний слух та інші.
5. При обстеженні дітей з ЗПР в комфортних для них умовах і в процесі цілеспрямованого виховання і навчання діти здатні до плідної співпраці з дорослим, вони добре приймають допомогу дорослого і навіть допомогу більш просунутого однолітка.
6. Завдання, що подаються в ігровій формі підвищують продуктивність діяльності дітей з ЗПР, в той час як для розумово відсталих дошкільнят воно

може служити приводом для мимовільного усунення дитини з виконання завдання.

7. У дітей із ЗПР є інтерес до предметної та ігрової діяльності. Ігрова діяльність дітей із ЗПР, на відміну від такої у розумово відсталих, більшеразвинена і носить більш емоційний характер.

8. Для дітей із ЗПР характерна велика яскравість емоцій, яка дозволяє їм тривалий час зосереджуватися на виконанні завдань, що викликають у них безпосередній інтерес.

9. Більшість дітей із ЗПР в різній мірі володіють образотворчою діяльністю. У розумово відсталих дітей без спеціального навчання образотворча діяльність не викликає інтерес.

10. Фізично діти із ЗПР не відрізняються від дітей із нормальним розвитком.

11. У неврологічному статусі дітей із ЗПР зазвичай не відзначається грубих органічних проявів, що типово для розумово відсталих. Однак і у дітей з затримкою можна побачити не значні неврологічні порушення.

12. Патологічна спадковість більш типова для анамнезу розумово відсталих дітей і практично не відзначається у дітей із затримкою психічного розвитку

На думку вітчизняних дослідників, діагноз затримки темпу психічного розвитку не може залишатися пізніше 11-14, а за даними зарубіжних авторів – після 5 років. Варто відзначити, що в зарубіжній літературі не наводиться критеріїв розпізнання ЗПР і розумової відсталості, так як діагноз ЗПР носить функцію тимчасового до того моменту, як дитині виповниться п'ять років, і після уточнення рівня інтелектуального розвитку за допомогою тесту Векслера, він може бути переглянутий в сторону постановки діагнозу розумової відсталості.

Класифікації. Як в Україні, так і за кордоном єдиних принципів систематики затримки психічного розвитку не існує, проте дискусії щодо класифікації цих розладів ведуться давно. На наш погляд, повна класифікація затримок психічного розвитку, була запропонована В.В. Ковальовим [12], вона є ґрунтовною і включає в себе диференціацію станів за

етіологічними і патогенетичними механізмами, а також частково, за клінічними проявами.

На особливу увагу заслуговують класифікації ЗПР за клінічними проявами в залежності від супутніх психопатологічних синдромів такого дослідника як С.С. Мнухін [15], виходячи з особливостей клінічної картини, дітей поділяють на дві великі групи – стенічну і астенічну.

Стенічна група включає збудливих і торпідних. У групі з астенічної формою ЗПР були описані прояви інфантилізму, невропатичні розлади, психомоторне розгальмування, шизоїдна форма і інші синдроми. Ф.М. Гайдуком [5] виділялися наступні клінічні варіанти ЗПР в залежності від провідного психопатологічного синдрому: простий, церебрастенічний, гіпердинамічний, невропатичний, з патохарактерологічними реакціями, з патохарактерологічним формуванням особистості, з психопатоподібним синдромом. Дослідниця Н.К. Асанова [2] описала різні варіанти психопатоподібного синдрому у дітей із ЗПР. Авторка виділила наступні варіанти: підвищена афективна збудливість, порушення потягів, рухова розгальмованість, психічна нестійкість, імпульсивність. Заслужений фахівець К.С. Лебединська [13] неврозоподібний синдром, синдром психомоторної збудливості, афективні порушення, психопатоподібні стани.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

2.1 Основні підходи і принципи до навчання і виховання дітей із затримкою психічного розвитку

1. Особистісно-орієнтований підхід, що враховує індивідуальні особливості кожної дитини
2. Диференційований підхід передбачає форму організації навчальної діяльності для різних груп учнів.

Різниця цих підходів в тому, що диференційоване навчання враховує індивідуальні особливості, притаманні групам учнів, і передбачає організацію варіативного навчального процесу в цих групах. Індивідуалізація - це граничний варіант диференціації, коли навчальний процес будується з урахуванням особливостей не груп, а кожного окремо взятого учня.

Принципи навчання дітей із ЗПР

1. Принцип спрямованості процесу навчання на всебічний розвиток особистості дитини з затримкою психічного розвитку забезпечує розвиток особистості як єдності біологічного, психічного, соціального і духовного. Своєрідність реалізації цього принципу при навчанні школярів із затримкою психічного розвитку полягає в необхідності поряд з особистісним розвитком дитини здійснювати корекцію виявлених порушень пізнавальної та емоційно-вольової сфери.

2. Принцип зв'язку навчання з життям дозволяє при плануванні і відборі змісту навчання враховувати як позитивний, так і негативний вплив соціуму, мікросередовища, мінімізуючи при цьому негативні наслідки такого впливу.

3. Поєднання принципів науковості та доступності навчання передбачає, з одного боку, відповідність його змісту сучасному стану відповідної галузі наукового знання і врахування тенденцій і перспектив його розвитку, а з

іншого боку - необхідність максимального врахування реальних і потенційних можливостей учнів з відставанням у розвитку.

4. Принцип систематичності і послідовності в навчанні школярів із затримкою психічного розвитку вимагає, щоб знання, вміння і навички формувалися в певному порядку, в системі, де кожен елемент навчального матеріалу логічно зв'язується з іншими, а наступне спирається на попереднє.

5. Принцип створення оптимальних умов для функціонування процесу навчання, крім загальних вимог до дотримання санітарно-гігієнічних норм, обов'язкового забезпечення дидактичних умов навчання, передбачає виконання спеціальних умов навчання.

6. Принцип оптимального поєднання словесних, наочних і практичних методів навчання заснований на твердженні про те, що ефективність процесу засвоєння знань, умінь і навичок залежить від максимально можливої участі в цьому процесі всіх органів почуттів людини: слуху, зору, дотику. Що стосується аналізованої категорії учнів цей принцип передбачає застосування словесних, наочних і практичних методів як в цілях навчання, так і в цілях

корекції і розвитку, побудову процесу навчання з опорою на все аналізатори, функції і системи організму,

7. Принцип діяльнісного підходу в навчанні підкреслює роль предметно-практичної діяльності в навчанні школярів, в процесі якої розвиваються сприйняття, увагу, пам'ять, мислення і мова.

8. Специфіка реалізації принципу свідомості, активності і самостійності учнів у навчанні дітей з ЗПР полягає в необхідності цілеспрямованої роботи вчителя з розвитку загально інтелектуальних умінь (аналізу, порівняння, узагальнення, угруповання, класифікації), формування умінь і навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів.

9. Принцип оперативного контролю і самоконтролю забезпечує своєчасне отримання інформації про рівень знань, умінь і навичок, що

здобуваються школярами в процесі навчання, регулювання і коригування ходу самого процесу навчання, проектування нових цілей навчання.

10. Принцип забезпечення міцності знань, умінь і навичок в процесі навчання школярів, що мають затримку психічного розвитку, диктує необхідність формування специфічних для даного навчального предмета знань, умінь і навичок в єдності з загальнонавчальних умінь і навичок, такими, як планування навчальної діяльності; вміння працювати з навчальною літературою; вміння здійснювати самоконтроль; вміння працювати в певному темпі.

11. Принцип педагогічного оптимізму, що виділяється в спеціальну освіту, заснований на сучасному гуманістичному світогляді, що визнає право кожної людини незалежно від її особливостей бути включеним в освітній процес.

Організація навчального процесу для дітей, що мають ЗПР

Темп вивчення матеріалу для учнів з ЗПР нешвидкий.

Досить багато часу відводиться на відпрацювання основних умінь і навичок, що відповідають обов'язковим вимогам, на повторення, в тому числі корекцію знань за курс математики початкових класів. Відпрацювання основних умінь і навичок здійснюється на великій числі посильних учням вправ. завдання підбираються різноманітні за формою і змістом, містять у собі ігрові моменти.

Формування найважливіших умінь і навичок відбувається на тлі розвитку продуктивної розумової діяльності: хлопці вчаться аналізувати, помічати істотне, помічати загальне, робити нескладні висновки і узагальнення, переносити нескладні прийоми в нестандартні ситуації, навчаються логічного мислення, прийомам організації розумової діяльності.

Найважливіша умова правильної побудови навчального процесу - це доступність і ефективність навчання для кожного учня, що досягається

виділенням в кожній темі головного, диференціацією матеріалу, відпрацюванням на практиці отриманих знань.

Під час навчального процесу навчальна діяльність повинна бути багатою за змістом, що вимагає від школяра інтелектуального напруження, але одночасно обов'язкові вимоги не повинні бути перевантаженими по обхвату матеріалу і доступні дитині. Тільки доступність і розуміння допоможуть викликати в учнів з ЗПР інтерес до вчення.

Важливим фактором у навчанні таких дітей є доброзичлива, спокійна атмосфера, атмосфера доброти і розуміння.

Важливим в роботі з дітьми, що мають ЗПР, є мовленнєвий розвиток, що веде безпосередньо до інтелектуального розвитку: учні повинні промовляти хід своїх міркувань, пояснювати свої дії при вирішенні різних завдань. похвала і заохочення - це теж велика рушійна сила в навчанні дітей даної

категорії. Важливо, щоб дитина повірила в свої сили, відчув радість від успіху в навчанні.

Звичайний вчитель, працюючи з дитиною з ЗПР, може бути успішний за умови, якщо:

- він досить гнучкий,
- йому цікаві труднощі і він готовий пробувати різні підходи
- він поважає індивідуальні відмінності
- він вміє слухати і застосовувати рекомендації членів колективу
- він відчуває себе впевнено в присутності іншого дорослого в класі
- він згоден працювати разом з іншими вчителями в одній команді

Основні форми організації навчальної діяльності дітей з ЗПР

Чинне законодавство в даний час дозволяє організовувати навчання і виховання дітей з ЗПР на основі варіативних підходів:

- в окремих організаціях, що здійснюють освітню діяльність за адаптованими основним загальноосвітнім програмами;

□ в окремих спеціальних корекційних класах (освітній процес організовується відповідно до Типового положення про спеціальну (корекційну) освіту установі відповідного виду для учнів з ЗПР);

□ спільно з іншими дітьми в звичайних класах (групах) в загальноосвітніх закладах;

□ навчання на дому або в медичних організаціях для учнів, які потребують тривалого лікування, дітей-інвалідів, які за станом здоров'я не можуть відвідувати освітні організації, на підставі висновку медичної організації і письмового звернення батьків (законних представників).

Навчання на дому може проводитися за загальноосвітньою програмою, або за програмою для спеціальних (Корекційних) закладів I-VIII видів;

□ дистанційне навчання - комплекс освітніх послуг, наданих дітям-інвалідам за допомогою спеціалізованої інформаційно-освітнього середовища, що базується на засобах обміну навчальною інформацією на відстані.

Під час організації урочної та позаурочної діяльності в закладах де навчаються діти із ЗПР необхідно враховувати з особливості кожної дитини.

2.2 Соціально-педагогічний супровід дитини із затримкою психічного розвитку в загальноосвітній школі

Проблема організації допомоги дітям із затримкою психічного розвитку є в даний час одним із пріоритетних. Все більше дітей із затримкою психічного розвитку навчаються в корекційних та корекційно - компенсуючих класах загальноосвітньої школи. Навчання відбувається в середовищі із дітьми з нормальним психічним розвитком. Специфічні особливості соціалізації дітей, що мають ЗПР, дозволяють включити дану категорію дітей в так звану групу соціального ризику. Збільшення дітей з ЗПР відзначається у всьому світі і проблема їх виховання і соціальної допомоги стає актуальною соціально-педагогічною проблемою. Соціальний

педагог за своїм професійним призначенням прагне по можливості запобігти проблемі, своєчасно виявити і усунути причини, що породжують її, забезпечити профілактику різного роду негативних явищ, відхилень у поведінці, емоційній сфері особистості і, таким чином, оздоровити навколишнє мікросередовище дитини.

Соціально-педагогічна допомога дітям з відхиленнями у розвитку визначається як система спеціального навчання і виховання. Методика і технології соціально-педагогічної діяльності з дітьми з обмеженими можливостями представлені в роботах Л.І. Аксьонової, Г.А.Вороніной, В.А. Нікітіна, П.А. Шептенко. У роботах М.В. Шакурова, Л.В. Мардахаева, А.В. Мудрика особливу увагу приділено проблемі визначення змісту і системи роботи з різними категоріями дітей, пропонуються технології і методики роботи з організації дозвілля, благодійності, створення предметно-просторового середовища. Застосування технологій в роботі соціального педагога дозволяє поетапно реалізовувати виділені структурні компоненти його діяльності. Сучасні дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених відводять велику роль мистецтва як засобу корекції дитини, його самосвідомості, потреби в спілкуванні, самоствердженні, визнанні, негативних емоційних станів. Арт-терапевтичні методики сприяють гармонізації особистості дітей з проблемами через розвиток здібностей самовираження і самопізнання, забезпечують корекцію психоемоційного стану дитини, психофізіологічних процесів за допомогою мистецтва. Арт-терапія розглядається вітчизняними та зарубіжними вченими як засіб психічної гармонізації та розвитку людини в освітній практиці, як шлях до вирішення соціальних конфліктів і має очевидні переваги перед іншими, заснованими виключно на вербальній комунікації, формами роботи.

Прояви затримки психічного розвитку включають в себе і уповільнене емоційно-вольове дозрівання у вигляді того чи іншого варіанту інфантилізму, затримки розвитку пізнавальної діяльності, при цьому прояви цього стану можуть бути різноманітні [1]. Порушення емоційної сфери у дітей із

затримкою психічного розвитку зустрічаються частіше, ніж у психічно здорових. Емоційно-особистісні розлади у дітей відображаються в не сформованості вищих соціалізованих форм поведінки і неадекватності поведінкових проявів [2].

Дітей з ЗПР відрізняє висока тривожність, високий ступінь психоемоційного напруження, негативних переживань, емоційна скутість, порушення емоційно - особистісних зв'язків з близькими дорослими. Діти із затримкою психічного розвитку, як і всі інші люди, спрямовані на освоєння соціального досвіду, соціалізацію, включення в життя суспільства. Однак фізичні і психічні вади змінюють розвиток підростаючої дитини. Такій дитині необхідно не тільки засвоювати загальноосвітні програми, але й формувати і розвивати різні форми комунікації, свідому регулювати власну поведінку в суспільстві; розвивати емоційно-вольову сферу; формувати і розвивати здібності до максимально незалежного життя в суспільстві; виробляти активну і оптимістичну життєву позицію.

Діяльність соціального педагога в умовах загальноосвітньої школи має свої особливості. Робота з дітьми з ЗПР повинна бути пронизана психотерапевтичним впливом. Дитина повинна мати мотивацію до занять, помічати свої успіхи, радіти їм. У дитини має бути радісне очікування успіху і похвали, задоволення від виконаної роботи.

Існує кілька напрямків в застосуванні різних видів мистецтва в корекційно-педагогічному процесі: психофізіологічний, психотерапевтичний, психологічний, соціально-педагогічний. Реалізація цих напрямків здійснюється через певні методики, які використовуються в арт - педагогіці і в арт-терапії .

«Педагогічний» напрям в арт-терапії завжди був значущим і розвивався паралельно з «медичним». Фахівці, що працюють в цій галузі, не схильні вважати, що форми образотворчої роботи мають лікувальний вплив. Вони вважають за краще користуватися термінами «емоційне виховання», «емоційна освіта». Художнє самовираження дітей в тих формах, які

використовуються «педагогічним» напрямком, так чи інакше має мету щодо зміцнення психічного здоров'я дитини, а тому може розглядатися як вагомий психопрофілактичний і психокорегувальний фактор [4].

Застосування методу арт - терапії в якості одного з компонентів соціально-педагогічної діяльності, може виконувати, з одного боку, уточнюючу діагностичну функцію, а з іншого - корекційну, що сприяє відновленню життєво важливих функцій організму. Під час роботи соціальний педагог використовує як індивідуальну форму, так і групову. В системі освіти віддається перевага груповій формі. Це сприяє розвитку у дітей цінних соціальних навичок, пов'язаних з наданням взаємної підтримки членам групи і дозволяє вирішувати спільні проблеми. Групові форми занять дають можливість спостерігати результати своїх дій і їх вплив на оточуючих; дозволяють засвоювати нові ролі, а також спостерігати, як модифікація рольової поведінки впливає на взаємини з оточуючими.

В основі образотворчої арт-терапії лежить особлива «сигнальна система кольорового зображення», згідно з якою за допомогою кольору учасник технології сигналізує про свій емоційний стан. Під час роботи можна коригувати відчуття дітей: що заважало малювати, а що допомагало; яка з робіт особливо подобається і чому; як змінився ваш внутрішній стан. Художня діяльність створює великі можливості в перетворенні спонтанної безпосередньої активності дитини в культурну комунікативну поведінку, співпрацю, впливає на соціально-особистісний розвиток. Це створює позитивну перспективу використання художньої діяльності для подолання труднощів колективного спілкування з однолітками і соціалізацію дітей даної категорії [7].

Система корекційної допомоги методами арт-терапії сприяє корекції негативних особливостей емоційно-особистісної, комунікативної сфери дітей із затримкою психічного розвитку, забезпечує більш ефективне навчання в школі, збереження здоров'я і адаптацію до інтегрованого навчання. Емоційний розвиток є одним з найважливіших напрямків розвитку

особистості. Дитячі емоції характеризуються імпульсивністю і лише з часом переростають в стійкі прихильності, симпатії чи антипатії, на основі яких з роками складаються більш глибокі почуття. Саме тому емоційний розвиток дитини є основою морального виховання.

Загальною характеристикою соціально - комунікативного розвитку дітей із затримкою психічного розвитку є незрілість мотиваційно-потребностной сфери. У дітей знижена потреба в спілкуванні, спостерігаються труднощі у розвитку мовних засобів спілкування. Спілкування з дорослими носить в основному практичний, діловий характер, а особистісне спілкування зустрічається значно рідше. Одна зі специфічних рис взаємин дітей із затримкою психічного розвитку – не сформованість стійких навичок і звичок дружнього спілкування з іншими дітьми. Часто діти не вміють висловлювати свої почуття, вислуховувати іншого, просити про допомогу. Діти відчувають труднощі адаптації до середовища, що порушує їх емоційний комфорт і психічну рівновагу. Соціально-комунікативний розвиток дітей із затримкою психічного розвитку, протікає в умовах зниженої пізнавальної активності і обмеженому уявленні про навколишній світ, що ще більше перешкоджає їх сприятливою соціалізації, становлення особистості. Розвиток соціально-комунікативних навичок у дітей з затримкою психічного розвитку здійснюється через всі види дитячої діяльності: навчальну, ігрову, трудову і т.д. і на протязі всього часу перебування дитини в закладі. Реалізація завдань даної освітньої галузі може відбуватися в процесі організації спеціально підібраних ігор та вправ (розвиток уявлень про себе, оточуючих дорослих і однолітків); в процесі навчання сюжетно-рольових і театралізованим ігор, ігор-драматизації, де відтворюються соціальні відносини між учасниками, що дозволяють усвідомлено долучатися до елементарних загальноприйнятим нормам і правилам взаємин; в процесі господарсько-побутової праці; в повсякденному житті шляхом залучення уваги дітей один до одного, надання взаємодопомоги, участі в колективних заходах.

ВИСНОВКИ

Вивчення спеціальної літератури дало змогу визначити, що проблема порушення психічного розвитку в даний час займає одну з провідних позицій серед всієї патології дитячого віку. Це пояснюється великим зростанням кількості дітей з даною патологією за останні кілька десятиліть.

У ході дослідження було з'ясовано, що усі діти із ЗПР відчувають в тій чи іншій мірі труднощі в засвоєнні навчальних програм, що обумовлено уповільненим темпом розвитку пізнавальної діяльності, незрілістю емоційно-вольової сфери. Для більшості дітей даної групи характерна своєрідна фізична незрілість, порушення розумової працездатності, зорового сприйняття і просторового орієнтування, мовлення. Молодші школярі що мають затримку психічного розвитку відчувають труднощі у спілкуванні і соціалізації.

Дослідженням встановлено, що процес виховання і навчання дітей з затримкою психічного розвитку в загальноосвітньому закладі повинен бути спрямований на розвиток особистості, мотивації, здібностей дітей в різних видах діяльності, створення оптимальних умов до повноцінної корекції і компенсації наявних у дітей порушень. Даний процес повинен охоплювати наступні структурні одиниці, що представляють певні напрямки розвитку і освіти дітей: соціально-комунікативний розвиток; пізнавальний розвиток; мовленнєвий розвиток; художньо-естетичний розвиток; фізичний розвиток. Соціально-комунікативний розвиток - це комплексний процес, під час якого дитина засвоює цінності, традиції, культуру суспільства або спільноти, в якому вона має жити. Це розвиток позитивного ставлення дитини до себе, інших людей, навколишнього світу, розвиток комунікативних і соціальних компетентностей. Діяльність соціального педагога у роботі з дітьми що мають уповільнений темп психічного розвитку спрямована на засвоєння норм і цінностей, прийнятих у суспільстві, включаючи моральні та етичні цінності; розвиток спілкування і взаємодії дитини з дорослими і однолітками; становлення самостійності, цілеспрямованості і саморегуляції власних дій;

розвиток соціального і емоційного інтелекту, емоційної чуйності, співпереживання, формування готовності до спільної діяльності з однолітками, формування поважного ставлення і почуття приналежності до своєї сім'ї і до товариства дітей і дорослих; формування позитивних установок до різних видів праці і творчості; формування основ безпечної поведінки в побуті, соціумі, природі.

Під час дослідження було висвітлено загальні принципи роботи з дітьми даної категорії: здійснювати індивідуальний підхід до кожної дитини, як на уроках загальноосвітнього циклу, так і під час спеціальних занять із соціальним педагогом; запобігати втоми (чергування розумової та практичної діяльності); в процесі навчання використовувати тільки ті методи, які можуть максимально активізувати пізнавальну діяльність дітей, розвивати їх мовлення, формувати необхідні навички навчальної діяльності; передбачити в системі заходів проведення підготовчих занять (пропедевтичний період) і забезпечити збагачення дітей знаннями про навколишній світ; приділяти в позаурочний час постійну увагу корекції всіх видів діяльності дітей; проявляти особливий педагогічний такт - постійно помічати і заохочувати найменші успіхи дітей, розвивати в них віру у власні сили і можливості.

Таким чином, діти із ЗПР можуть реалізувати свій потенціал індивідуального, особистісного, соціального розвитку за умови вчасно розпочатого і адекватно організованого освітнього простору, що забезпечить задоволення як загальних потреб на рівні дітей, що нормально розвиваються, так і особливих освітніх потреб, заданих специфікою порушення психічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асанова Н.К. Патологические формы девиантного поведения у детей с задержкой психического развития: Дис. ... канд. мед. наук. - М.—1988.—256
2. Блінова Л. Н. Діагностика і корекція в освіті дітей із ЗПР. - М.: Изд - у НЦ ЭНАС, 2014.
3. Віннік М. О. Затримка психічного розвитку у дітей: методологічні принципи і технології діагностичної і корекційної роботи. - Ростов н/Д : Фенікс, 2017.
4. Гайдук Ф.М. Задержки психического развития церебрально-органического генеза у детей: Авто- реф. дис. ... докт. мед. наук.—М.—1988.—38 с
5. Діти з тимчасовими затримками розвитку. / Під ред. Т. А. Власовой, М. С. Певзнер. - М.: Педагогіка, 2009.
6. Діти із затримкою психічного розвитку. / Під ред. Т. А. Власової, В. І. Лубовського, Н. А. Ципіної. - М., 2018.
7. Діагностика і корекція затримки психічного розвитку у дітей. / Під ред. С. Г. Шевченко . - М.: АРКТИ, 2014.
8. Забрамная С.Д. Психолого-педагогическая диагностика / С.Д. Забрамная – М. : Просвещение, Владос, 1995. – 130 с.
9. Закон України «Про освіту» // Інформаційний збірник та коментарі міністерства освіти і науки України. – 1991. – № 9. – С. 58-62.
10. Заширинська О. В. Психологія дітей із затримкою психічного розвитку. Хрестоматія. - СПб.: Мова, 2014.
11. Ілляшенко Т. Затримка психічного розвитку дітей: причини виникнення та корекція. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: Науково-методичний збірник / Т. Ілляшенко [за ред. Н. Софій, І. Єрмакова] – К. : Контекст, 2000.
12. Лебединская К.С. Основные вопросы клиники и систематики задержки психического развития // Дефектология.—2006.—№ 3.—с. 15-27.
13. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного

навчання» // Інформаційний збірник та коментарі міністерства освіти і науки України. – 2012. – № 9. – С. 5-8.

14. Мамайчук И.И. Психологическая помощь детям с проблемами в развитии / И.И. Мамайчук. – СПб. : Речь, 2001. – 220 с.

15. Мнухин С.С. О клинко-физиологической классификации состояний психического недоразвития у детей // Труды психоневрологического института им. Бехтерева.—Л.—1961.—Т.25.—С. 67–79

16. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» // Інформаційний збірник та коментарі міністерства освіти і науки України. – 2010. – № 12. – С. 5-7.

17. Роговик Л. Психомоторика дитини / Л.Роговик. – К. : Главник, 2005. – 112 с. [Психол. інструментар].

18. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Науково-методичний посібник «Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання» // за ред. Колупаєвої А. А., Савчук Л. О.

19. Ковалев В.В. Психиатрия детского возраста (руководство для врачей).— М.: Медицина.—1979.—608 с

20. Семенович А.В. Нейропсихологическая коррекция в детском возрасте. Метод замещающего онтогенеза: Учебное пособие / А.В.Семенович. – М. : Генезис. 2007. – 474 с.

21. Технологія корекційно-розвиваючого навчання дітей із затримкою психічного розвитку (посібник для учителів класів корекційно-розвиваючого навчання) / Під редакцією Шевченка С. Г. - Самара: Вид-во Самарського ИПК ПРО 1998.

22. Толмачева Г. А. Характеристика процесу навчання дітей із затримкою психічного розвитку в загальноосвітній школі / Корекційна педагогіка. Науково-методичний журнал, № 2 (14), 2006.

23. Ульяновская У.В. Организация и содержание специальной психологической помощи детям с проблемами в развитии : Учеб.пособие для студ. высш. пед.

учеб. заведений / У.В.Ульєнкова, О.В.Лебедева. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 176 с.

24.Щербо И.Н. Управління системою корекційно-розвиваючої освіти в школі. - М.: Вересень, 2003.

25.Anagnostopoulos D.C. Comorbidity of learning disorders // Archives of Hellenic Medicine.—2001.—V.18.—P. 457-465.

26. Ashrafi, M. Approach to Mental Retardation and Global Developmental Delay // Iranian Journal of Child Neurology.—2011.—Vol.5.—№ 1.—P. 1-8.

27. Bear L.M. Early identification of infants at risk for developmental disabilities // Pediatr. Clin. North Am.—2004.—V. 51.—P. 685–701.

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток 1

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Мельникова Ірина Олександрівна
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна
добročесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти сити.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірок на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
- не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
- своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
- не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
- підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
- поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
- не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статтєвою чи іншою належністю;
- відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
- дотримуватися виваженого у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
- не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
- не підроблювати документи;
- не поширювати несправдливу та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
- не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіку університету в закладах, не пов'язаних з діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягти власних корисних цілей;
- не завдавати шкоди власному здоров'ю або безпеці інших студентів та/або працівників

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

20.04.2020
(дата)

Ирина
(підпис)

Мельникова Ірина
(ім'я, прізвище)